

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra žurnalistiky

VLIV TELEVIZE NA DĚTI A MEDIÁLNÍ VÝCHOVA

THE INFLUENCE OF TELEVISION ON CHILDREN AND MEDIA EDUCATION

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Lenka Telaříková

Vedoucí práce: PhDr. Renáta Sedláková, Ph.D.

Čestné prohlášení

Tímto prohlašuji, že jsem tuto práci sestavila sama a s přispěním vedoucího bakalářské práce. Všechny zdroje, které byly citovány nebo jinak využity ke zpracování této práce jsou uvedeny v seznamu použité literatury a elektronických zdrojů.

.....

Podpis autora

Abstrakt

Bakalářská práce na téma „Vliv televize na děti a mediální výchova“ se zabývá tím, jakým způsobem může televize ovlivňovat děti. Jedním z cílů práce je vliv médií na vnímání, chování a prožívání dětí. V důsledku toho, že média mohou mít pozitivní i negativní vliv, ve své práci se proto věnuji i mediální výchově jako důležitému předpokladu správného využívání médií a předcházení jejich negativním vlivům, jako je například působení násilí nebo reklamy. V bakalářské práci se zabývám i změnou sociálního prostředí, k němuž došlo po nástupu televize, a dalším významným činitelům jako rodina nebo škola, protože vlivem televize se nelze zabývat, aniž bychom nezmínili ostatní faktory.

Klíčová slova

Děti, Vliv televize, Socializace, Mediální výchova, Mediální gramotnost

Abstract

The bachelor thesis „The Influence of Television on Children and Media education“ deals with the topic how television can affect children. It describes the influence of media on perception, behavior and experience of children. All media might have positive but also negative effects, that is why I focus on media education as a prerequisite for the „proper use“ of media and avoiding negative effects of problems such as exposure to violence or advertising. In my bachelor thesis I also put emphasis on change of social environment, which occurred after the onset of television, and other important factors such as family and school because the influence of television can not be addressed without the other factors mentioned.

Keywords

Children, Influence of Television, Socialization, Media Education, Media Literacy

Poděkování

Tímto děkuji vedoucí své bakalářské práce PhDr. Renátě Sedlákové, Ph.D. za konzultace, cenné rady a odborný dohled.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1. VLIV NĚKTERÝCH SOCIALIZAČNÍCH FAKTORŮ NA DÍTĚ.....	8
1. 1 Televize jako socializační činitel a internet.....	8
1. 2 Vliv rodiny.....	11
1. 3 Vliv školy.....	13
1. 4 Vliv elektronických médií na sociální chování.....	14
2. TELEVIZNÍ REALITA.....	17
2. 1 Některé výzkumy v oblasti: televizní realita a skutečnost.....	17
2. 2 Reklama.....	18
2. 1. 1 Porozumění reklamě, její zapamatování a víra v pravdivost.....	19
2. 1. 2 Chápání odlišnosti reklamy od jiných televizních programů.....	20
2. 3 Vliv televize na rozvoj dětské představivosti.....	21
2. 4 Vliv televize na vnímání strachu a úzkost.....	22
2. 4. 1 Zákaz sledování televize nemusí být řešením strachu.....	24
2. 4. 2 Chorobný strach a další specifická zdravotní rizika.....	25
2. 5 Televize a četba.....	26
3. TELEVIZNÍ NÁSILÍ.....	26
3. 1 Násilí v televizních pořadech.....	27
3. 2 Vliv násilí na televizního diváka.....	28
4. MEDIÁLNÍ VÝCHOVA.....	31
4. 1 Vývoj mediální výchovy.....	31
4. 2 Obsah a cíle mediální výchovy.....	32
4. 4 Mediální výchova a Rámcový vzdělávací programu pro ZŠ.....	33
ZÁVĚR.....	35
SEZNAM LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ.....	36

Úvod

Televize vstoupila do našeho života a ovlivnila naši kulturu, vzorce chování a estetické cítění. Televize patří mezi významné socializační činitele, je bohatým zdrojem informací a pomáhá nám tak orientovat se ve společnosti. Díky ní se k lidem dostanou i takové kulturní a estetické zážitky, u kterých by to jinak nebylo možné.

Ovlivňuje nás nejen svými obsahy, ale také tím, že vůbec je. Organizujeme podle ní svůj denní program. Bere nám tak čas, který bychom mohli strávit smysluplněji, protože se častým sledováním televize ochuzujeme o zážitky, které bychom mohli získat vlastní zkušeností. Využíváme ji jako kulisu při různých činnostech – učíme se u ní, píšeme úkoly, luštíme křížovku nebo ji ztišíme a usínáme u ní. Zapneme ji, když se nudíme nebo u ní jednoduše relaxujeme. Ale jejím cílem je sledovanost a z ní plynoucí zisk, proto může být televize také zdrojem manipulace.

Děti z ní získávají informace, učí se. Zároveň využívají televizi, stejně jako dospělí, k odpočinku. Jejím prostřednictvím se seznamují se světem dospělých a tím rychleji dospívají. Protože mají ale méně zkušeností než dospělí, obecně se předpokládá, že jsou snáze ovlivnitelní. Děti snáze věří tomu, co vidí, než slyší, což se může stát problémem, pokud začnou viděné i napodobovat, a to vzhledem k tomu, že některé věci, které děti v televizi vidí, nejsou k nápodobě vhodné. V pořadech se objevuje příliš mnoho násilí, sexu, lhostejnosti a děti by tak mohly nabýt dojmu, že je tomu tak i ve skutečném životě.

Na jednu stranu televize odvádí děti od hry a komunikace s ostatními dětmi, na stranu druhou poskytuje témata k rozhovoru. Děti z televize získávají informace, zajímavé poznatky, které prohlubují nebo rozšiřují jejich vlastní vědomosti. Poskytuje jak pozitivní, tak i negativní vzory. Ukazuje dětem, jak se chovat ve společnosti, a tím plní funkci socializačního činitele. Což ale není vždy vhodné. Děti tedy z televize mohou přejímat pozitivní i negativní vlivy. Protože ale na ně působí více faktorů jako škola, rodina a prostředí, ve kterém žijí, nelze účinky televize na děti zkoumat osamoceně.

Práce se zabývá, jak již napovídá její název, působením televize na děti. Televizi jako jednomu ze socializačních faktorů je věnována první kapitola, tomu, proč je socializace důležitá, jakou roli v tomto procesu televize hraje a jestli můžeme televizního diváka chápat jako aktivního nebo pasivního příjemce informací. Je televizní dětství stejné jako to předtelevizní? Spolu s televizí jako socializačním činitelem je třeba zmínit, k jakým

změnám v sociálním prostředí došlo a hlavně, jaký vliv to mělo na dětství, dospívání. Účinky médií na děti ale nelze zkoumat osamoceně, je třeba brát ohled na ostatní faktory působící na dítě. Televize patří stále mezi oblíbené prostředky trávení volného času, nelze ale nezmínit jako internet a počítačové hry, který jí zdárně konkuruje. Dále jsem považovala za důležité zmínit vliv rodiny a školy. Druhou kapitolu jsem věnovala konkrétním televizním účinkům – chápání televizní reality dětmi, porozumění reklamnímu sdělení, televiznímu vlivu na dětský strach, úzkost, hodnoty nebo představivost. Třetí kapitola patří televiznímu násilí. Vzhledem k tomu, že televizní (mediální) násilí je všeobecně spojováno s následnou dětskou agresí a toto téma patří k nejdiskutovanějším tématům (ve vztahu dítě a média), rozhodla jsem se mu věnovat celou kapitolu. Má opravdu zobrazované násilí tak velký vliv na dětskou psychiku? Jestli ano, proč? Jak je násilí v televizních pořadech prezentováno? Televize na nás, hlavně děti, působí určitým způsobem, ať už kladným nebo záporným. Čtvrtá kapitola patří mediální výchově jako prostředku k omezení negativního mediálního působení a také prostředku k tomu, aby se dětský divák naučil využívat média ke svému prospěchu.

Pokud mluvím ve své práci o dětech, mám na mysli jak nejmladší (předškolní), tak i ty starší, do patnácti let věku. Většinou používám v práci všeobecně pojem dítě (děti). Pokud je konkrétní věk důležitý, například při rozlišení reality a fikce nebo rozpoznání pravdivé reklamy od nepravdivé, je věk dítěte v textu zmíněn.

1 Vliv některých socializačních faktorů na dítě

Každé dítě se složitým procesem socializace začleňuje do společnosti, osvojuje si normy chování dané společnosti. Jedná se o proces celoživotní, kdy na jedince působí různé socializační faktory jako rodina, škola, vrstevníci, média, tedy i televize. Protože je každý člověk jiný, neprobíhá nápodoba u všech stejně. Dva různí lidé nemohou vnímat a zpracovávat podněty z okolí totožně.

1. 1 Televize jako socializační činitel a internet

Každý člověk si vytváří své vlastní normy chování podle vzorů chování, které na něj působí. Člověk toto chování napodobuje a pokud jsou reakce okolí na napodobované jednání kladné, ještě více se upevňuje. Z výzkumů vyplývá, že toto jednání si jedinec může a nemusí uvědomovat. Teorii, kdy se člověk učí novým způsobům chování nazýváme teorií sociálního učení. Teorie je dále rozvíjena teorií vzorů, díky níž se nápodoba může stát součástí televizního kontextu. V rámci této teorie rozdělil M. L. Defleur proces nápodoby do šesti stádií. Na začátku procesu pozoruje divák v televizi model při určitém chování. Dochází k identifikaci, kdy pozorovatel věří, že je model hodný nápodoby, divák chce být jako model. Věří, že nápodoba bude užitečná, když se použije při vhodné příležitosti. Když konkrétní podnět vyvolá vzpomínku, jedinec se chová podle toho, co dříve v televizi viděl. Jednání přináší pocit uspokojení a upevňuje se. Dochází k tomu, že při stejných podnětových situacích, bude jedinec používat stejnou modelovou reakci. Pozitivní upevnění, ještě více, zvyšuje pravděpodobnost použití tohoto chování. Tím, jak mediální model ovlivňuje chování jedince, se zabývá již delší dobu významný psychoanalytik Serge Tisseron, který rozlišuje tři druhy nápodoby - nápodobu osvojovací, imitační a traumatickou. Nápodoba osvojovací, nebo-li vážná, je vysvětlována teorií sociálního učení a teorií vzorů. Dítě se učí společenským pravidlům. Nápodoba imitační je nápodoba hrou. Dítě napodobuje model, jaké účinky, fyzické i psychické, to na něj bude mít. Nápodoba je důležitá například při navazování vztahů se svými vrstevníky (vliv mediálních vzorů). Obsahuje tedy i sociální prvek. Traumatická nápodoba má dvě formy – introjekci a inkluzi. To, co vnímáme, rozložíme na jednotlivé prvky. Ty potom skládáme a používáme podle osobní potřeby. Při introjekci, na rozdíl od inkluze, s tím psychický systém nemá problém.

Inkluze zachovává veškeré pocity a myšlenky pro pozdější použití, protože ve chvíli, kdy se se souborem informací setkáme, nejsme schopni je zpracovat. Stává se to tehdy, když náš psychický systém nemá dostatek času na zpracování příchozích informací, jak se tomu děje při televizním vysílání, kdy nemá divák čas nad jednotlivými televizními obsahy přemýšlet. Inkluze zde má často přednost před introjekcí. Někdy může introjekce a inkluze probíhat současně (dítě se učí chování, ale trauma, které při něm zažil, vytěsňuje). Některé děti tvrdí, že jednaly podle toho, co viděly v televizi. Ve skutečnosti opět začalo působit trauma, které si neuvědomovaly a jehož původ byl v realitě, říká Tisseron.¹

Klára Šedřová tvrdí, že se děti z televize opravdu učí. Televize je významným socializačním činitelem, stejně jako ostatní masová média. Ale socializace a edukace nejsou její hlavní funkcí. Tou je samozřejmě co největší sledovanost a z ní plynoucí zisk, proto je tu televize pro zábavu a reklamu. Protože televize není věkově zacílená, mohou děti sledovat i pořady, které pro ně nejsou vhodné. O nevhodnosti některých pořadů se často mluví v souvislosti s agresivitou. To, že má sledování televize vliv na agresivitu dětí, se obecně považuje za prokázané, tvrdí Šedřová. Podle ní se děti učí mnohem snáze agresivnímu chování než prosociálnímu. Podle výzkumů dokáží děti agresivní jednání zobecnit a snadno, byť i třeba v jiné formě, použít. Šedřová tvrdí, že u prosociálních obsahů tomu tak není. Nezáleží na tom, jaké druhy pořadů děti sledují, pokud se dívají často a dlouho, jsou více agresivní. Šedřová to vysvětluje tím, že je v televizním vysílání příliš pořadů, ve kterých se objevuje násilí, a tak je běžný dětský televizní divák ovlivněn více podněty, které obsahují násilí než těmi prosociálními. Nelze ale vyloučit, že by prosociální pořady mohly mít větší vliv, pokud by byly jedinými, které by děti shlédly, poznamenává Šedřová.² Televiznímu násilí a jeho účinkům na dětského diváka se více věnují ve třetí kapitole nazvané „Televizní násilí“.

Když mluvíme o prosociálním chování, máme tím na mysli přátelské vzájemné působení, redukci stereotypnosti a agresivního chování, a také cítění s ostatními se snahou pomoci.³ Rubinstein a Leibert tvrdí, že se děti mohou z televize dozvědět, jak se zachovat v určitých situacích, a v případě potřeby to dokáží i použít. Jejich studie z roku 1975 potvrzuje, že děti, které shlédly v televizi prosociální scény, na tom byly téměř dvakrát

¹ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 27 - 32

² Srov. ŠEDŘOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí. Rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007, s. 26 - 29

³ Srov. MARES, M. L., WOODARD, E. H. Prosocial Effects on Children's Social Interactions. In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 185

lépe než děti, které se dostaly do situace, kdy měly nalézt pomoc, ale televizní scény neviděly. Platí to i v případě situačních komedií pro dospělé. Kromě toho, ovlivňují edukativní pořady dětskou hru, hlavně jejich chování k vrstevníkům při ní. Větší vztah mezi prosociálními televizními obsahy a prosociálním chováním je prokázán u dětí, které pocházejí z rodin, kde disciplína nebyla vynucována zákazy, ztrátami různých práv a psychickým trestáním, ale udržována vysvětlováním, odůvodňováním, založené na tom, že dítě má svou hrdost. Přičemž roli tu hraje i vzdělání rodičů. Jako více prosociální jsou hodnoceny dívky.⁴

Podle Buermanna může divák získávat z televize vědomosti, tedy učit se, ale jen tehdy, pokud jsou informace přijímány aktivně. To znamená, že o nich musí přemýšlet, propojit je s jinými informacemi. Pokud tomu tak není, jsou tyto informace, nezáleží na tom, jestli jsou správné nebo ne, vždy manipulativní.⁵

Shlédnutí některých prosociálních scén může vést děti ke snaze pomoci ostatním, ale sledování nevhodného pořadu ještě neznamená, že se dítě musí chovat nutně agresivně. Svou roli tu hraje více faktorů, hlavně rodina a škola. Nesmíme zapomenout i na osobnostní charakteristiku každého jedince a věk, se kterým se liší schopnost dítěte porozumět televiznímu vysílání a distancovat se od něj. Dítě, které má tři měsíce se unaví už po třech minutách sledování televize, o tři měsíce později vydrží sledovat televizi přibližně šestnáct minut a po jednom roce života již napodobují televizní postavu, chápou pozorované. Preference programů se objevuje ve třech letech. Děti vnímají nápadné prvky a rychlost, proto jsou u nich zvláště oblíbené filmy s rychle se měnícími obrazy, které se objevují například u kreslených filmů s prvky násilí. Dítě není schopno vnímat celistvě, v souvislostech. Do téměř pěti let neumí rozlišit mezi reálným a fiktivním. Ve věku šesti až osmi let dochází u dětí k tzv. kognitivní revoluci, což znamená, že se pro ně děj filmu stává srozumitelnější. Dochází k pokusům chronologického řazení, předvídají vývoj filmu a všímají si významných prvků. V sedmi letech se dokáží na sledované soustředit ve více jak dvou třetinách času, který tráví před televizní obrazovkou, ale teprve v jedenácti až dvanácti letech vnímají děti televizi přibližně stejně jako dospělí.⁶

Kromě televize je oblíbeným médiem dětí internet. Internet je, stejně jako televize,

⁴ Srov. MARES, M. L., WOODARD, E. H. Prosocial Effects on Children's Social Interactions. In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 187 - 191

⁵ Srov. BUERMANN, U. *Jak (pře)žít s médii*. Hranice: Fabula, 2009, s. 29 - 30

⁶ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 32 - 34

významným zdrojem informací a zábavy, ale také zdrojem negativních vlivů. Vyznačuje se velkou mírou svobody a anonymity, což znamená, že kdokoli může na internet dodat libovolný obsah. Protože je často velmi těžké odhalit osobu, která je odpovědná za vložený obsah nebo vyvolaný účinek, je internet vhodným prostředím pro ilegální a škodlivé obsahy. Mezi ilegální obsahy řadí Musil organizování a šíření terorismu, šíření drog, obchod s bílým masem, pedofilie, rasismus, porušování autorských práv a další, mezi škodlivé například pornografii (nechápano jako trestný čin), desinformaci nebo zesměšnění úřadů či institucí. Jako nežádoucí (někdy i škodlivé nebo ilegální) se může jevit porušování soukromí, žebrání na internetu (tzv. cyberbegging) nebo nevyžádaná reklama (spam). Častým používáním internetu může dojít až k závislosti na něm, tzn. k závislosti na surfování, chatu, hrách nebo pornostránkách. Závislost na internetu se léčí. V některých zemích vznikly specializované léčebny zabývající se touto závislostí. Profesorka Rjút Kawašima ale popsala i pozitivní vliv počítačových her. Na konferenci o vzdělávání, v Londýně, přednesla referát o kladném vlivu počítačových her na představitost a jemnou motoriku. Ale zmínila také negativní vliv na učení, dlouhodobou paměť a obecnou kontrolu chování, což může vést k agresivnímu a asociálnímu jednání.⁷ Počítačové hry plné násilí jsou nebezpečné, protože v nich dítě přímo vystupuje v roli agresora.⁸

1. 2 Vliv rodiny

Všeobecně je rodina považována za prostředí s největším socializačním vlivem na dítě. Hlavně v raném dětství je pozitivní působení rodinného prostředí na zdravý vývoj dítěte velmi důležité. Rodinná socializace je socializací primární, a také záměrnou nebo nezáměrnou.

„Podle Střelce je nepřímá, tedy neintencionální, výchova v rodině dokonce důležitější než výchova přímá. To, jak se rodiče chovají v roli modelů, má patrně větší vliv než explicitní povely, které dětem dávají.“⁹ Podle Bergera a Luckmana je to, co nás ovlivní v první fázi socializace trvalejší a odolnější vůči změnám. A to proto, že rodiče jsou jediní významní druzí, se kterými se můžeme identifikovat. Jejich realita je i naší realitou. Citová

⁷ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003, s. 175 - 179

⁸ Srov. ŘÍČAN, P., PITARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku - jak vést děti k rozumnému užívání médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 61

⁹ ŠEĐOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007, s. 25

vazba mezi dítětem a rodičem je důležitá, protože rodina je pro malé dítě celý svět. Dítě se přizpůsobuje, aby rodičům udělalo radost, vyhnulo se trestu nebo na základě rozumového odůvodnění.¹⁰

Rodič je také osobou, která nejvíce ovlivňuje podobu dětské televizní konzumace a budoucí návyky. Není jisté, do jaké míry jde o záměrné pedagogické působení. Někdy se může jednat o nezáměrné ovlivňování, což může například představovat komunikace v rodině nebo socioekonomický status rodičů. Pokud se jedná o záměrné výchovné působení, mluvíme o rodinné mediální výchově. Jejím cílem je, aby si dítě vytvořilo správné mediální návyky a zvyšovalo mediální gramotnost. To znamená, že by mělo být schopno rozeznat persvazivní a získávací funkci mediálních obsahů a vybrat si takové, ze kterých se může učit žádoucím způsobem (maximalizace užitku).¹¹ Rodič určuje délku a typ pořadu, na který se dítě bude dívat, alespoň u těch nejmladších. Určit doporučenou dobu pro sledování televize není snadné, protože zde působí i jiné faktory než věk, například tělesná stavba, temperament, v jakém prostředí se dítě pohybuje a jaké úkoly během dne plní.¹²

Regulovat to, na co se děti dívají, není jednoduché. Rodiče musí často vynechat pořady, na které by se oni sami chtěli dívat, a regulují tedy vlastní diváctví. Ale i toto, při veškeré snaze, jde těžko, pokud je v rodině více dětí různého věku. Nehledě na to, že je stále více dětí, které mají v pokoji vlastní televizi.¹³ Možnost kontroly délky a typu pořadu je tím velmi znesnadněna, protože dřívější společné sledování televize umožňovalo jak lepší kontrolu, tak i rozhovor o shlédnutém.¹⁴

Televize se snaží poskytovat rodičům rady ohledně vhodnosti některých televizních pořadů, stejně jako existují knihy, které referují knihy o vhodnosti různých knih. Na rozdíl od knih, jsou televizní pořady poskytující rady, přístupné i dětem. Není výjimkou, že pořad označený jako nevhodný, se stává pro dítě lákavý, a to právě pro toto označení. Studie posledních desetiletí ukázaly, že rodiče diváctví (hlavně obsah pořadů) svých dětí poměrně málo kontrolují. Dle Meyrowitze může být důvodem i to, že odhalená kontrola již není pravá kontrola. Děti by neměly o této kontrole vědět, jak tomu je u knih, kde se hlídal

¹⁰ Srov. ŠEĎOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007, s. 24 - 25

¹¹ Srov. ŠEĎOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007, s. 33 - 34

¹² Srov. BUERMANN, U. *Jak (pře)žít s médii*. Hranice: Fabula, 2009, s. 181 - 182

¹³ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 202

¹⁴ Srov. BUERMANN, U. *Jak (pře)žít s médii*. Hranice: Fabula, 2009, s. 173 - 174

nejen obsah, ale i tajemství, že je obsah kontrolován. Televize odhaluje tajemství dospělých. Děti si navíc uvědomují, že rodiče před nimi nějaká tajemství mají. Od toho už není daleko k tomu, aby na spoustu věcí přišly sami, přestože televize neukáže vždy vše. Návrat k dřívějšímu informačnímu prostředí by byl možný, dle Joshui Meyrowitze pouze tehdy, kdyby se televizory odstranily z domácností. V regulaci obsahu vysílání nevidí Meyrowitz smysl. Nemyslí si, že vysílání pouze některých pořadů, by poskytovalo jen takové informace, které není třeba utajovat, jak tomu je u knih. Účinky jednotlivých pořadů se různí, ale rozdíly mezi nimi nejsou tak velké, jak se lidé všeobecně domnívají. Některé pořady jsou více konzervativní než jiné, ale všechny ukazují, že i dospělí si často neví rady, pochybují nebo nemají dostatek sil něco udělat a váhají. Oproti knihám, kde k takovému odhalování nedochází, dítě v televizi vidí, že jinak se chová dospělý k dospělému a jinak k dítěti. Původní role dospělého, který si ví vždy rady, silný, rozhodný, všechno ví lépe než ostatní, mizí. Dítě si uvědomuje, že chování rodičů nemusí být vždy správné a to, co říkají, nemusí být pravda.¹⁵

1. 3 Vliv školy

„Sociální mezník nástupu do školy znamená nutnost osamostatnění, přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání a jeho následky.“¹⁶ Dítě se ve škole připravuje na dvě nové role, profesní a vrstevnickou. Zvyká si na to, že musí poslouchat učitele (podřízená role), a učí se s nimi komunikovat. Dítě totiž není učitelem, oproti rodičům, přijímáno automaticky, ale podle toho, jak plní určité požadavky, které se od něj očekávají. Stejně tak se učí komunikovat se spolužáky, protože každá komunikace (žák – učitel, žák – žák) vyžaduje jiná pravidla. Dítě se ve škole učí zvládat vlastní chování v souladu s normami, které vyplývají z role žáka. Jde o představu společnosti, jaké znaky by měly mít všechny školní děti. Děti tyto normy automaticky přijímají a nepřemýšlejí o jejich obsahu. Řídí se podle nich, protože je přijímá celá společnost, v níž žijí, a její autority.¹⁷

Škola poskytuje informace, ale postupně, některé informace mají být do určité doby utajeny, což souvisí s rozdílnými schopnostmi čtení u dětí různého věku. Žák první třídy

¹⁵ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 202 - 204

¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1996, s. 180

¹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1996, s. 175 - 179

toho ví méně než žák druhé třídy, a ten zase méně než žák třetí třídy atd. Mladším dětem jsou sociální role prezentovány zjednodušeně a veškeré kulturní mýty jako skutečnost (dospělý si ví vždy rady, nelžou atd.). Toto rozdělení žáků do tříd podle věku a podle toho postupné poskytování informací, se rozšířilo poměrně nedávno, v devatenáctém století. Dle Johna Sommervilla tímto rozdělením došlo k tzv. „standardizaci dětství“, která vedla k neschopnosti vidět individuální rozdíly mezi jednotlivými dětmi. Oscar Ritchie a Marvin Koller nazvali školní třídu „omezujícím prostředím“. Systém založený na rozdělení žáků do tříd podle věku, stejném rozvoji sociálních a mentálních schopností nerespektuje, pokud dítě nezapadá do průměru, tzn. pokud je vyspělejší nebo naopak pomalejší ve vývoji. Podle Meyrowitze je možné, že systém, podle kterého jsou děti rozdělovány do tříd, už není funkční. Děti díky televizi přicházejí do školy již s určitými vědomostmi. Učitelé by měly tyto informace doplňovat nebo opravovat, protože je stále příliš toho, co dítě neví. Neměli by ale k dětem přistupovat s tím, že neví nic, že je potřeba je vše naučit. Televize vztah mezi sociálním věděním a věkem dítěte narušila. Není vhodné od sebe oddělovat děti, které jsou podobného věku. Výjimkou je snad čtení, kde se může jevit rozdělení do věkově stejných skupin jako vhodné. Rozdělení do věkově, ale i sociálně nesourodých kolektivů lze využít v různých předmětech, protože se tak mohou děti od sebe učit.¹⁸

1. 4 Vliv elektronických médií na sociální chování

Díky elektronickým médiím se změnil vliv času a prostoru na vzájemnou komunikaci. Elektronická média jako nejnižší společný jmenovatel sjednotil místa a zážitky různých lidí bez ohledu na společenské postavení. Lidé nemusí být na konkrétním místě, aby mohli vědět, co se děje. Konkrétní fyzické prostory už nejsou tak důležité, aby se lidé mohli dozvídat nebo zažívat stále nové věci. Zmizela dřívější izolovanost sociálních oblastí. Elektronická média ovlivňují naši vzájemnou interakci. Lidé přizpůsobují své chování podle prostředí, ve kterém jsou a podle toho, s kým mluví.¹⁹

Erving Goffman předpokládá změnu role jednotlivce v každé situaci, ale situace zůstává neměnná, dále se nevyvíjí, stejně tak i způsoby proměny chování. Změny v rámci rolí nebere oproti Marshalovi McLuhanovi v úvahu. McLuhan spojuje změny v sociálním

¹⁸ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 208 - 211

¹⁹ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 9 - 10

chování (témata o sexu, drogách, „kultura mládeže“, nedůvěra k politikům) se změnami komunikačních médií, s jejich rozšířením. Pokud se sociální situace, ve kterých se chováme různě, spojí, musíme změnit i naše chování. Za daných podmínek by mohlo být naše chování považováno za nepřiměřené. Lidé jsou vlivem elektronických médií spojeni s ostatními novými způsoby, které jsou poměrně trvalé. Elektronická média nepůsobí na naše chování pouze svými obsahy, ale i tím, že jsou a mění se.²⁰

Když se věkové zvláštnosti lidí ukazují v informačních systémech jako nejednoznačné, budou se tak jevit i ve skutečném životě. Chováním dětí a dospělých se nebude příliš lišit. Za to, že hranice mezi dětstvím a dospělostí není už tak ostrá jako dříve, mohou částečně právě změny komunikačních médií.²¹ „Na rozdíl od knih televize nerozděluje své publikum na věkově vymezené skupiny a předkládá dětem informace bez ohledu na dodržování nějakého řádu. S pomocí televize nedochází k pozvolnému vývoji zdolávání jednotlivých stupňů na žebříčku sociálního vědění.“²² Tisk děti a dospělé rozděluje, televize naopak spojuje, říká Meyrowitz. Televize žádný speciální kód nemá, jsou to zvuky a obrazy. Pořadí, ve kterém jednotlivé pořady sledujeme, je libovolné, oproti knihám, kdy nejdříve čteme jednodušší a postupně získáváme schopnosti ke čtení složitějšího. K užívání tištěných médií je třeba znalost kódu, přičemž složitost kódu se mění na základě témat knih. Malým dětem chybí, a proto jsou vyloučeny z komunikace dospělých. Čtení a porozumění čtenému vyžaduje určité schopnosti, které nelze získat najednou, ale postupně. Dospělí tak mohou kontrolovat informace, které se k jejich dětem dostanou. Ovšem, stejně jako jsou děti oddělené od dospělých, jsou dospělí odděleni od dětí. Děti nevědí, co čtou dospělí a obráceně. Dětské knihy jsou pro děti, a také je pouze děti čtou. Tedy pokud dospělí dětem nepředčítají. Prostřednictvím textu je společnost rozdělena do různých informačních systémů, které se liší čtenářskými schopnostmi. Prostřednictvím televize se děti seznamují se světem dospělých, kteří lžou, kradou nebo vraždí. Dospívají tak rychleji a mají jiné povědomí o sociálních rolích, než měly děti dříve.²³

Děti se více a častěji oblékají a mluví jako dospělí. Dospělí se zase oblékají a mluví jako děti. Trička s barevnými obrázky, jako je Mickey Mouse, nejsou u dospělých

²⁰ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 16 - 18

²¹ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 194

²² MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. Praha: Karolinum, 2006, s. 209

²³ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální interakci*. Praha: Karolinum, 2006, s. 197

výjimkou. Děti již nebývají vylučovány z rozhovorů dospělých, protože je stále méně témat, o kterých si dospělí myslí, že by o nich děti neměly slyšet, jako například o sebevraždách, narození dětí, alkoholismu nebo potratech. Dospělí si doplňují vzdělání a mění častěji svá povolání, a to i ve středním věku. Vztahy mezi dětmi a rodiči jsou demokratičtější. Už dávno neplatí, že rodiče mají vždy pravdu. Děti více říkají své názory a rodiče dětem více tolerují jejich chyby. Při přezkoumávání rolí, které se vztahují k určitému věku, si výzkumníci všimli, že mládež získává určité schopnosti mnohem dříve a starší lidé jsou aktivnější déle než se předpokládalo, poznamenává gerontoložka Bernice Neugartenová. Lidé by se měli dívat kriticky na tradiční role spojené s věkem, stejně jako již dávno většina odsoudila názory spojené s méněcenností černochoů nebo žen. Neugartenová nazývá tuto společnost „věkově irelevantní“, což podle ní znamená, že podle věku můžeme stále méně určit způsob života jednotlivce. Věk již není tak důležitým ukazatelem pro to, kdy jít do školy, práce nebo do důchodu. Změny související s věkem jsou podporovány například rostoucí nestabilitou manželství nebo ekonomickými možnostmi. Naopak rodinné tradice, místo bydliště a náboženská víra působí opačně.²⁴

Otázkou vlivu elektronických médií na sociální chování se zabývá mnoho autorů, kteří se snaží odpovědět i na otázku zda sledovat nebo nesledovat televizi. Nesledovat televizi není vůbec řešením, říká Musil. Televize se stala běžnou součástí našeho života, proto je důležité, aby se s ní děti seznámily. Děti se o programech baví více než dospělí. Neschopnost zapojit se do komunikace je může poznamenat, hlavně co se týče jejich sebevědomí. Nemusí sledovat vše, ale alespoň někdy by měly být schopné se zapojit do rozhovoru s ostatními vrstevníky, aby netrpěly pocity méněcennosti. Děti, stejně jako dospělí, používají televizi k odpočinku. Účinek ale není tak silný a předvídatelný jako u dospělých, protože děti nemají tolik zkušeností. Věci, které děti v televizi vidí (prudké zvraty, špatné konce příběhu, zkratky atd.), ale nemají s nimi žádné zkušenosti, mohou být pro ně zdrojem psychické zátěže.²⁵

²⁴ Srov. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde*. Vliv elektronických médií na sociální chování. Praha: Karolinum, 2006, s. 187 - 195

²⁵ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003, s. 99

2 Televizní realita

Děti a mladiství se dozvídají spoustu informací z televize, která jim zprostředkovává informace o světě (jak v něm věci fungují a jak jsou uspořádány). Jedná se ale o informace upravené. „Reálný svět se stává systémem symbolů a obrazů, které sice určitou měrou odrážejí skutečné události, zároveň ale vytvářejí svět sám o sobě - televizní realitu. Na její vytváření a stupeň odlišnosti od skutečného světa má vliv řada faktorů – úroveň reportérů, technické vybavení, politická situace v zemi, míra cenzury i společenská poptávka.“²⁶ Dochází ke zkreslení, kdy jsou zdůrazňovány negativní informace, neobjektivní. Musil tvrdí, že zajímavé maličkosti se stávají důležitějšími než podstatné věci. Informační obsah zpráv není dostačující, proto je nahrazován působením na emoce televizního diváka. Obrazy se rychle mění a chápat informace v nich obsažené není snadné. Smrt se jeví jako naprosto běžná. Zprávy spojené se smrtí dokážeme vnímat bez jakýchkoliv emocí. Snaha přesvědčit o reálnosti předkládaného je úspěšná právě proto, že běžný televizní divák je ve svém vědomostním potenciálu a zkušenostech omezen. Neví, jak ve skutečnosti některé prezentované věci vypadají, jaký je postup, jak se některé věci řeší. Proto hrozí, že divák předkládané televizní realitě uvěří, přičemž ohrožené jsou nejvíce děti, které ještě nemají dostatek zkušeností. Potřebují znalosti a zkušenosti a televize jim v tom „pomáhá“. Děti názory přejímají a považují za své, věří předkládanému a příliš o tom nepřemýšlí.²⁷

Ale tím, že je omezena naše vlastní zkušenost, můžeme být ovládnáni těmi, kteří řídí procesy redefinování světa. Nevěříme vlastním zkušenostem, pokud nám je nepotvrdí odborníci prostřednictvím sdělovacích prostředků.²⁸

2. 1 Některé výzkumy v oblasti: televizní realita a skutečnost

Podle výsledků sociologických výzkumů má televizní vysílání vliv na to, jak se jedinec dívá na společnost, jak ji vnímá. „George Gerbner a jeho kolegové na Annenberg school for Communication došli k závěru, že lidé, kteří často sledují televizi, přeceňují

²⁶ VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 36

²⁷ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 36 - 37

²⁸ Srov. MANDER, J. *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno: Doplněk, 2000, s. 66 - 67

míru a nebezpečí kriminality oproti lidem, kteří sledují televizi méně často a kteří mají vůči uvedeným veličinám realističtější vztah.²⁹

Podle americké profesorky z University of Wisconsin – Madison Joanne Cantor (zkoumala vliv záběrů z 11. září 2001 na děti do šesti let) věří děti do šesti let tomu, co vidí v televizi. Pokud se v televizi objevují stále dokola záběry na oběti, mrtvolky, záchranáře, krev atd., věří děti, že tomu tak je i ve skutečném životě, myslí si, že se to děje stále. Rozrušují je ošklivé obrazy a reakce jejich blízkých, ale doopravdy si neuvědomují, co to znamená. Nedokáží přemýšlet nad následky činů, které v televizi vidí. Děti mezi sedmi a dvanácti roky již dokáží pochopit, že umřeli lidé, a velmi silně vnímají, pokud jde o děti nebo rodiče dětí. Jsou velmi zaměřeni na své bezpečí a svou rodinu. Velmi citlivě vnímají to, že nějaké dítě ztratilo rodiče. Děti a mládež od třinácti let děsí hrůzostrašné televizní záběry stejně jako mladší děti, ale navíc pocítují úzkost z toho, co bude. Mají obavy o svou bezpečnost a kladou si otázky, proč se to děje, a snaží se nacházet odpovědi. Z jedné indické studie, která zkoumala 120 dětí ve věku čtyř až šestnácti let, vyplývá, že mnoho dětí věří, že postavy z animovaných filmů jsou skutečné. Všechny děti ve věku od čtyř do osmi let věřily, že postava přejetá autem může stále žít. I sedm dětí z dvaceti, ve věku od osmi do deseti let rovněž souhlasilo s tím, že je to možné.³⁰

2. 2 Reklama

Každý chce být jiný, zajímavý. Je to přirozené. Tuto touhu, jistým způsobem, uspokojuje televize nabízením televizních hrdinů nebo dokonalých modelů a modelek, ke kterým se můžeme připodobňovat. V reklamě i filmech jsou výjimeční lidé v neobvyklých situacích. Hlavně děti s nedostatkem životních zkušeností se snaží napodobit televizní vzory, protože chtějí být také takoví, mladí, krásní, úspěšní, bohatí, silní, stejně jako televizní model. Tím televize přispívá k odlidštění lidských vztahů, protože člověk napodobující televizní hrdiny nechápe ostatní lidi jako citlivé, živé bytosti. Nezajímá ho, co takový člověk prožívá. Pro něj samotného mohou být prostředkem, jak něčeho dosáhnout. Věří natolik televizním hrdinům, že si neuvědomují jejich plochost. Postavy ve filmech se chovají stále stejně a jejich prožívání se nemění. Chybí zde variabilita a postavy

²⁹ VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 41

³⁰ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 42

jsou často vytržené ze společenského kontextu. Jen to, co je módní, je považováno za krásné. A jak může obyčejný člověk pochybovat o něčem, co mu v televizi předkládají osobnosti s vysokým společenským statutem. Věříme lékařům, vědcům, umělcům, protože jsou to lidé, kteří toho hodně vědí, umí, a proto je těžké nevěřit jejich výstupům v televizi.³¹

Lidé se zajímají o to, jak působí reklama na děti, protože se bojí jejich dlouhodobých negativních následků. Tyto obavy podporuje i to, že reklamy jsou často kvalitnější než jiné televizní pořady a mohou mít negativní vliv na dětskou morálku a systém hodnot. První větší výzkumy toho, jestli se děti na reklamy vůbec dívají a pokud ano, kolik si z nich pamatují, pocházejí ze sedmdesátých let dvacátého století. Výzkumy potvrdily, že děti se na reklamy opravdu dívají a dost si z nich pamatují, nejčastěji pak reklamy, které jim nejsou vůbec určeny (prášky na praní, cigarety, alkohol atd.). Pozornost dětí věnovaná reklamě se zvyšuje s věkem. Děti od pěti do osmi let sledují reklamu asi z 67%, zatímco u dětí ve věku od devíti do dvanácti let je to již 75% jejího trvání. Jsou k ní ovšem kritičtější než mladší děti a pokud je reklama příliš dlouhá, pozornost klesá. Výzkumy pokračovaly i v osmdesátých letech, kdy vyšlo najevo, že na sledování televizních reklam nemají věk ani sociální původ příliš velký vliv. Rozdíl, i když ne výrazný, je mezi dívkami a chlapci, přičemž dívky sledují reklamy více a zůstává jim to až do dospělosti.³²

2. 2. 1 Porozumění reklamě, její zapamatování a víra v pravdivost

Jak děti reklamám rozumí, souvisí s jejich věkem. Čím jsou starší, tím více jsou schopni říci, co chtěla reklama sdělit, její komunikační cíl. Děti mladší osmi let mají s tímto problémy. Přesto již ve čtyřech letech dokáží rozlišit jednotlivé reklamy na podobné zboží (hlavně pokud jde o potraviny) a na základě reklamy jsou schopné si příslušné zboží vybavit. V tomto věku (předškolní děti), ale stále věří, že vše, co v reklamě vidí, je pravda. Důvěra v pravdivost reklam mizí kolem osmého roku a ve dvanácti letech je všeobecná pravdivost reklamy výjimkou. Přesto děti vnímají reklamu kladně, a to tím více, pokud je v

³¹ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 38 - 40

³² KOLÁŘ, P. *Socializační role masmédií u dětí mládeže. Negativní prvky ve vysílání (drogy, násilí). Děti a reklama*. [online] 1997 [cit. 2010-07-24]. URL: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-5-101.DOC>>

ní použít humor.³³

Jak již bylo výše uvedeno, nedělá dětem problémy zapamatovat si reklamu, což je velmi důležité pro zadavatele reklamy, protože mezi reklamou a následným rozhodováním o koupi (výběr z množství výrobků stejného druhu) uplyne určitá doba. Děti jsou významnou cílovou skupinou například pro trh hraček nebo populární hudbu. Jistým způsobem si reklama své malé diváky vychovává. Děti si osvojí vzorce chování, které využijí, jakmile se stanou ekonomicky aktivními, říká Musil.³⁴ Ale Kolář tvrdí, že děti osvojené vzorce chování využijí mnohem dříve, protože ovlivňují zákaznické chování svých rodičů tím, že se dožadují věcí, které viděly v reklamě. Výzkumy potvrzují, že děti chtějí spíše věci, které viděly v reklamách dříve, protože tyto informace jsou v paměti lépe uloženy než ty novější. Vybírají si novější verze téhož výrobku, protože novinky jsou pro děti známkou prestiže. Děti, které se často dívají na reklamu, chtějí mnohem častěji reklamované zboží po svých rodičích. Jedná se až o 40% dětí, které sledují televizi velmi často a 16% těch, které sledují televizi příležitostně. Naopak děti, které chodí se svými rodiči na nákupy a povídají si s nimi o televizi a reklamách, nežádají tolik věcí. Všeobecně dětská snaha přesvědčit rodiče o koupi reklamovaného výrobku mizí kolem šestého až devátého roku, kdy si dítě uvědomuje smysl reklamy.³⁵

2. 2. 2 Chápání odlišnosti reklamy od jiných televizních programů

Schopnost odlišit reklamu od jiných televizních programů, stejně jako schopnost rozumět reklamě, se zvyšuje s věkem dítěte. Většinou tento rozdíl vidí dítě už v pěti letech, ale až od devíti let umí říci, jaké výrazové prostředky reklama využívá (humor, fantazie atd.). Ovšem ne vždy je pro dítě snadné vidět mezi reklamou a ostatními programy rozdíly. Zvláště pak, pokud samotní producenti reklam chtějí, aby rozdíly byly co možná nejmenší, o což se snaží například využitím oblíbených postavíček z kreslených seriálů nebo známých herců. Těžko rozpoznatelné jsou také programy zadané inzerentem, sponzoring dětských pořadů nebo pořady spojené s nějakým produktem. Děti se pak cítí nejisté a těžko určují, na co se právě dívají.³⁶

³³ KOLÁŘ, P. *Socializační role masmédií u dětí mládeže. Negativní prvky ve vysílání (drogy, násilí). Děti a reklama.* [online] 1997 [cit. 2010-07-24]. URL: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-5-101.DOC>>

³⁴ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti.* Praha: Votobia, 2003, s. 96

³⁵ KOLÁŘ, P. *Socializační role masmédií u dětí mládeže. Negativní prvky ve vysílání (drogy, násilí). Děti a reklama.* [online] 1997 [cit. 2010-07-24]. URL: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-5-101.DOC>>

³⁶ KOLÁŘ, P. *Socializační role masmédií u dětí mládeže. Negativní prvky ve vysílání (drogy, násilí). Děti a*

2. 3 Vliv televize na rozvoj dětské představivosti

Názory na vliv televize a rozvoj dětské představivosti nejsou jednotné. Někteří tvrdí, že televize děti nechává neaktivní a snižuje tak tím jejich představivost, jiní zase věří v její pozitivní vliv. Přestože existuje více negativních hypotéz, jsou tu i pozitivní, které tvrdí, že televize může být přínosem ve tvorbě představ, jejich využití ve hře a při zvyšování kreativity. Je možné, že některé edukativní pořady toto mohou podporovat, většina studií ale vykazuje negativní vztah mezi televizí a představivostí.

Pro dětské období je charakteristická imaginativní hra (představování si, že jsme někým jiným), kreativita a denní snění. Výzkumy zaměřené na kreativitu a imaginativní hru se zaměřují na to, zdali televize ovlivňuje dětskou představivost kladně či záporně, a to z kvantitativní i kvalitativní stránky. Výzkumy zkoumající vliv televize na denní snění jsou zaměřeny na to, zda sledování určitých televizních obsahů může vést k častějšímu snění o nich. Například v denním snění dětí, které často sledují násilí v televizi, se objevuje agresivita. Na tomto místě bych ráda uvedla některé hypotézy, které se týkají televize a představivosti:

- „Displacement“ hypotéza – vliv televize nepůsobí sám o sobě, ale jde o čas, který by mohl být věnován užitečnějším aktivitám
- „Pasivity“ hypotéza – divák pasivně vstřebává fantazie někým jiným
- „Rapid – Pacing“ hypotéza – kvalita a kvantita obraznosti může být narušena; v důsledku rychle se měnících televizních obrazů a krátkému času na zpracování informací může docházet k přetížení, impulzivnímu myšlení a hyperaktivitě
- „Anxiety“ hypotéza – televizní násilí má vliv na dětskou představivost, ale ne samo o sobě, ale v podobě úzkosti, kterou toto násilí vyvolává.³⁷

reklama. [online] 1997 [cit. 2010-07-24]. URL: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-5-101.DOC>>

³⁷ Srov. VALKENBURG, P. M. Television and the Child's Developing Imagination Developing In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 121 - 129

2. 4 Vliv televize na vnímání strachu a úzkost

Průzkumy vykazují, že existuje vztah mezi těžkým diváctvím a negativními emocemi. Nezáleží na tom, jaký program dětský divák sleduje. Čas strávený u televize má vliv na pocity strachu, úzkosti a může docházet až k postraumatickému stresu. Ale například Bettelheim byl zastáncem názoru, že strašidelné obrazy v médiích spíše snižují, než zvyšují, úzkost, protože dítě se s těmito strašidelnými obrazy konfrontuje, v bezpečném prostředí. Bettelheim ale spíše uvažoval o ústním podání pohádek. Pro terapeutický vliv strašidelných pohádek neexistuje ovšem žádný systematický důkaz. Naopak experimentální studie zkoumající vliv některých televizních obrazů na děti dokazuje, že po jejich shlédnutí se děti mnohem více bály, že by se zlé věci mohly stát i jim, například požár, utonutí. Případů, kdy mají děsivé mediální obrazy vliv na snižování úzkosti, je velmi málo, hlavně pokud se jedná o děti. Mnohé studie spíše dokazují, že pokud jde o dobro dítěte, mají negativní vlivy v podobě emocionálních poruch. Náchylnost k emocionálním poruchám, ke kterým dochází při sledování děsivých televizních obrazů, je nižší se vzrůstajícím věkem dítěte. Některé věci se stávají méně znepokojujícími, naopak jiné nabývají na významu. Děti ve věku od tří do osmi let se nejvíce bojí zvířat, tmy a nadpřirozených bytostí. Od devíti let je pak nejvíce děsí lidská zranění, zejména zranění a smrt členů rodiny.³⁸

Existují názory, že jsou děvčata více citlivá, a proto se také vylekají snáze. Některé výzkumy toto tvrzení podporují. Například Peckova analýza 59 studií, která potvrzuje silnější reakce na strach u žen. Ale může jít také o důsledek socializačních tlaků (na dívky, aby se projevovali více citlivě a nebály se ukázat strach. Od chlapců se zase očekává, že strach projevovat nebudou. Tyto rozdíly se totiž mezi dívkami a hochy prohlubují s věkem.³⁹

Předškolní děti jsou více ovlivněny vzhledem televizních postav a starší děti jejich chováním. Mladší děti se tedy bojí více nereálných věcí a starší těch reálných. Souvisí to s teorií kognitivního rozvoje, která potvrzuje, že schopnost myslet abstraktně se rozvíjí relativně pozdě. Proto se děti různého věku vyrovnávají se strachem, které vyvolávají televizní obrazy, různě. Na mladší děti platí spíše nekognitivní strategie jako zakrývání si

³⁸ Srov. CANTOR, J. The Media and Children's Fears, Anxieties, and Perceptions of Danger In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 207 - 211

³⁹ Srov. CANTOR, J. The Media and Children's Fears, Anxieties, and Perceptions of Danger In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 216 - 218

očí, dále to může být využití fixace na určitý předmět nebo ukázka toho, co je děsí v klidném a bezpečném prostředí. Tato poslední strategie je stejně tak účinná pro starší, již školní děti. I když u nich se jeví jako nejefektivnější kognitivní strategie, například u nereálných zobrazení poukázání na nereálnost zobrazovaného. I rodiče uvedli, že se u jejich dětí (předškolních i školních) zmenšil pocit strachu z viděného, pokud jim vysvětlili, že to co vidí, není skutečné. Ale i u skutečných zobrazení je třeba poskytnout vysvětlení. Kognitivní strategie platí také u mladších dětí (pro ty v mateřských školkách a předškolní děti), ale starší děti tyto strategie používají častěji, protože čím je dítě starší, tím větší je jeho snaha mluvit o tom, co v televizi vidělo.⁴⁰

Všechny tyto distanční techniky (vysvětlení od rodičů, zakrývání si očí, okusování nehtů, různé pohyby, konzumace jídla atd.) děti používají nejen při sledování televize, ale i v kině, divadle nebo při předčítání. Technikami se dítě chrání před silným strachem. Umožňují mu lépe se s ním vypořádat. Ačkoli při poslechu nebo předčítání nehrozí tak velké riziko, protože dítě zpracovává příchozí informace a používá fantazii úměrně svému věku. Filmy pracují často s obrazy, které přesahují schopnost dítěte zpracovat je a citová odolnost vůči nim je tedy snížena. Rogge uvádí jako nejčastější spouštěče strachu hlasité zvuky, zprávy o neštěstích, negativní každodenní zkušenost (například rozvod), chybějící nebo neúplný pocit bezpečí při sledování filmu, neschopnost rozlišit fantazii a realitu, dítě přetěžující obrazy a příběhy, obrazy smrti, utrpení, nehod, neexistující stvoření a symboly, soucit s postavou, s níž se dítě identifikuje. Mechanismy nepůsobí většinou osamoceně. Největší strachy vznikají jejich kombinací, například neočekávaný zvuk ve tmě nebo příšera vydávající strašidelné zvuky. Některé strachy jsou vrozené, například strach z neznámých situací. Průběh některých strachů je u dětí obdobný jako u dospělých, jiné strachy postihují mnohem více děti, například zvětšeniny zvířat, katastrofy, příšery atd. Závisí to na distančních technikách, které se vyvíjí postupně, v závislosti na vnímání a vývoji dítěte.⁴¹

Děti přikládají velký význam hudbě, zvukům a řeči. Hlavně mladší děti televizi spíše poslouchají. Často je to právě hudba, co si z filmu pamatují. Při scénách, kde je dramatičnost podtržena výraznou hudbou lze sledovat, že si děti nejprve zakrývají uši, teprve později zavírají oči. Zrakové vnímání je u dětí úplně rozvinuto až kolem desátého

⁴⁰ Srov. CANTOR, J. The Media and Children's Fears, Anxieties, and Perceptions of Danger In SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001, s. 212 - 215

⁴¹ Srov. ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, s. 188 - 190

roku života, proto je sluch, do té doby, důležitější. Děti jen nesledují televizi, ony vše silně prožívají. Souvisí to se sluchovým vnímáním, které má svůj základ v pocitech, kdežto zrakové vnímání souvisí s racionalitou a s tím, co je zřetelné.⁴²

2. 4. 1 Zákaz sledování televize nemusí být řešením strachu

V této podkapitole se věnuji tomu, jak se dítě vyrovnává se strachem a jakou úlohu v tomto procesu mají rodiče. Ačkoliv si uvědomuji, že následující text patří spíše do pedagogiky, konkrétněji možná do mediální výchovy, považovala jsem za vhodné zařadit jej sem, protože podkapitola logicky navazuje na předchozí text.

Některé televizní pořady nejsou pro děti opravdu vhodné. Je ale třeba si uvědomit, že zákaz sledování televize, nemusí být vždy řešením. Se spoustou nevhodných televizních obsahů se dítě může setkat náhodou, například jiná média také informují o smrti. I některý „dobrý“ pořad (alespoň se tak jeví, určený dětem), může vést k nepředvídatelným, velmi silným reakcím. Zákaz není vhodný prostředek k tomu, aby se dítě se strachem vyrovnalo. Vyhýbat se strachu a potlačovat jej, není vhodné stejně jako zbytečné zatěžování dítěte ním. Rodiče by měly nechat dítěti prostor, aby se vyrovnalo se strachem svým způsobem (distanční techniky). Dítě potřebuje získat zkušenosti s médii. Důležité ale pro něj je, aby věřilo ve šťastný konec. Podpora ze strany rodičů dodává dítěti pocit důvěry v sebe sama. Blízkost rodičů a pocit bezpečí pomáhá dítěti k tomu, aby bylo schopno strach zpracovat. Přílišné ochraňování ovšem není řešením. Aby se dítě naučilo zacházet se strachem a překonávat jej, je důležitá péče rodičů, která dává prostor dítěti, aby si mohlo věřit (Dítě zakřičí, ať jdou příšery pryč a ony opravdu zmizí. Potom může klidně spát). Potřebu hrát si se strachem a překonávat jej, můžeme vidět v rituálu opakovaného. Dítě potřebuje některé scény, celé filmy, pohádky vidět nebo slyšet stále dokola. Opakováním stejného se nenudí, překonává svůj strach, získává stále větší odvalu a uvědomuje si, že mu nehrozí bezprostřední nebezpečí. Je si stále jistější, že nepříjemné pocity zvládne. Zvláště pokud ví, že na to není sám (blízkost matky, ke které se může přitisknout). Tím, že si dítě neustále opakuje, poslouchá něco stále dokola nebo se dívá na televizi, si promítá i svá přání a představy, což mu pomáhá, aby se vyrovnal se strachem. Potom dochází k tomu, že se dítě přestane o hrdinu nebo pohádku zajímat. Někteří pedagogičtí pracovníci si ale myslí, že

⁴² Srov. ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, s. 196 - 197

klišé a rituály v dětském přehrávání jsou známkou nedostatku fantazie u dítěte.⁴³

2. 4. 2 Chorobný strach a další specifická zdravotní rizika

Někdy je strach tak silný, že pomoc rodičů při jeho zvládnání je neúčinná. Potom je třeba vyhledat pomoc odborného lékaře. „Hra, i hra se strachem, znamená objevování, zábavu, přináší s sebou důvěru ve vlastní možnosti řešení. Fantazie proniká do reality. Dítě přitom může ovšem i ztroskotat, a to z různých důvodů – protože ještě není tak dalece vyvinuté, protože je přetíženo kritickými životními zážitky, protože mu chybí reálná řešení problémů nebo protože mu okolí zprostředkuje strach jen jako nebezpečný pocit.“⁴⁴

Ovšem rozeznat chorobný strach od normálního není zrovna lehké. Nemusí se lišit nutně svými projevy, rozhoduje stupeň vyjádření. Chorobný strach není přiměřený situaci. Může ale také vznikat spontánně (například záchvaty paniky nebo fobie), proto je těžké rozhodnout, jestli si děti vystačí sami (s naší pomocí, viz. výše) nebo je třeba vyhledat pomoc terapeuta, výchovného poradce, lékaře či psychiatra. Odbornou pomoc je třeba vyhledat, pokud je strach tak silný, že si sním dítě neumí poradit samo, blokuje zdravý dětský vývoj, protože je z něj dítě zmatené, nebo jej naopak překoná, ale bez dostatečného zpracování.⁴⁵

Sledování televize někdy způsobuje neurofyzilogické reakce, které mohou vést i k onemocněním. Televize nutí člověka k pohybu a zároveň tento pohyb utlumuje. Neustálé nucení k pohybu a jeho následné potlačování vede k hyperaktivitě (bezúčelné rychlé pohyby). Energie vyvolaná při sledování televize se ukládá, protože není využita. Například u malých dětí můžeme po vypnutí televizoru pozorovat vysokou aktivitu, neklid, podrážděnost atd., zatímco při jeho sledování jsou klidné. Televize může frustrovat a někdy vést až k násilí, přičemž nezáleží na typu pořadu, říká Mander.⁴⁶

Může také docházet k poruchám vnímání, chorobným stavům mozku, které vypadají jako epileptické záchvaty. Jsou vyvolány řadou velice krátkých záběrů, které se opakují v pravidelných intervalech.⁴⁷

⁴³ Srov. ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, s. 197 - 205

⁴⁴ ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, s. 201

⁴⁵ Srov. ROGGE, J.U. *Dětské strachy a úzkosti*. Praha: Portál, 1999, s. 207 - 208

⁴⁶ Srov. MANDER, J. *Čtyři důvody pro zrušení televize*. Brno: Doplněk, 2000, s. 163

⁴⁷ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003, s. 116

2. 5 Televize a četba

Četbě se věnují nejvíce aktivní děti. Takové, které provozují různé koníčky jako zpěv, navštěvují různé turistické a skautské oddíly nebo sportují. Tedy zaměstnané děti, které nemají příliš volného času. Z empirických poznatků vyplývá, že školák trávící u televize více jak devadesát minut, se přestává věnovat četbě. Delším a pravidelným sledováním televize si osvojí určitý vzorec chování a získají tak návyk, který jim zůstává až do dospělosti, kdy už je změna možná pouze pod vlivem velmi silných nových zkušeností, což bývá často například negativní vlivy drog nebo sekt. Ve škole se podle průzkumů daří nejvíce dětem, které se méně dívají na televizi a více čtou. Nejvíce čtou vysokoškoláci (79%), o něco méně středoškolsky vzdělaní (65%), nejméně pak lidé se základním vzděláním (53%).⁴⁸

3 Televize a násilí

Přestože existují studie, které popírají vztah mezi násilím a televizním vysíláním, je mnohem více těch, které potvrzují, že televize je jednou z příčin násilí.⁽¹⁰⁾ Bez ohledu na věk či vzdělání nám její obrazy zůstávají v podvědomí. Jakákoli dlouhodobá činnost nás ovlivňuje, a proto si nemůžeme myslet, že tomu bude s televizí jinak. Hlavně u dětí je riziko negativních vlivů větší než u dospělých. Může být ale zmírněn různými faktory jako dobré rodinné a přátelské vztahy, dobré výsledky ve škole i v práci a také osobnost člověka.

Televize nás může učit dělat správné věci, cítit s ostatními, ale také nás může vychovávat k podvádění nebo násilí. Ovšem, bylo by velmi zjednodušující, svádět vše na televizi. Samotná televize nemůže za to, že jsou lidé „špatní“. Wolfgang Kraus poukazuje na to, že i před příchodem televize, zde bylo dost násilí a bylo bráno jako zábavné. Dnes to není podle tohoto autora horší. V antické době bojovali gladiátoři proti sobě a publiku se to jevilo jako velmi zábavné, ve středověku byly upalovány čarodějnice a veřejné popravy se konaly do poloviny devatenáctého století. Máme tu boxerské zápasy a koncerty, které jsou plné násilí. Zjednodušování vážných věcí, nezájem, násilí nebo plýtvání tu byly i

⁴⁸ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003, s. 117

v minulosti, před televizí. Dnes, kdy už je člověk relativně v bezpečí (nehrozí každodenní přepadávání, hlad, epidemie atd.), vyhledává nebezpečí, násilí. Dle Krause ho k tomu nutí určité predispozice a televize poskytuje vhodnou kompenzaci. Přesto možnost negativního vlivu televizního násilí přiznává a říká, že veškerá média mohou mít špatný vliv na toho, kdo se je nenaučí dobře používat.⁴⁹

3.1 Násilí v televizních pořadech

„Většina encyklopedií rozumí pod pojmem násilí užití fyzické síly za účelem přivodění zranění či škody osobám či věcem, též uplatňování síly k překonání odporu jako projev agrese, tedy chování, které vědomě a záměrně poškozuje druhého, ubližuje mu, způsobuje utrpení, násilně mu brání v pohybu a ve výkonu činností, které by chtěl vykonávat.“⁵⁰

Protože se televizní společnosti snaží o co největší zisk, objevuje se v televizi stále více násilných pořadů nebo pořadů, které obsahují násilí, nevyjímaje filmy pro děti a reklamu. Dříve s ním byly spojeny akční filmy, ale dnes už se násilí objevuje téměř všude. Děj je často oslaben, důležitá je akce a násilí.⁵¹ Jerry Mander se domnívá, že důvodem pro časté zobrazování násilí na televizních obrazovkách je fakt, že při něm, stejně jako při sportu, dochází k nejmenším ztrátám informací. Proto si diváci často vybírají pořady s násilnou tematikou, ale určitě ne proto, že by tyto pořady odpovídaly jejich nízkému vkusu. Negativní jevy jako strach, žárlivost, násilí se snadněji vyjadřují než ty pozitivní jako láska, přátelství, péče, u kterých intimní maličkosti často sehrávají nejdůležitější roli. Tyto city bývají hluboké, ale nejsou tak dramatické jako například vztek.⁵²

Pokud chceme zjistit míru násilí jednotlivých televizních pořadů a následně je srovnat, musíme se zaměřit nejen na stránku kvantitativní, ale i kvalitativní. Kvalitativní stránkou násilí je její vizuální zpracování jedincem. Jedná se tedy o stránku subjektivní. K určení míry násilí máme zavedeny tzv. indexy. Pro výzkumy násilí v jednotlivých pořadech jsou připravené tabulky, do kterých se zaznamenává obsah televizních pořadů za určitý čas.

⁴⁹ Srov. KRAUS, W. *Televize – nový kontinent. Kultura nebo chaos?* Praha: Čs. Televize, 1991, s. 25 - 32

⁵⁰ VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava.* Olomouc: Votobia, 2005, s. 46

⁵¹ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava.* Olomouc: Votobia, 2005, s. 45 - 46

⁵² Srov. MANDER, J. *Čtyři důvody pro zrušení televize.* Brno: Doplněk, 2000, s. 264 - 265

Ke zkoumání televizního násilí používáme tzv. Gerbnerův index, který je zaměřený na kvalitativní ukazatele a doplněný francouzskými vědci o délku, intenzitu a závažnost, tzv. index DIG. Pomocí indexu lze lépe popsat násilí pořadů a rozlišit úrovně násilí. Důležitým pojmem se tu stává násilná sekvence, která určuje dobu trvání násilného činu v televizi. Index DIG vypočítáme tak, že sečteme dobu sekvencí trestných činů násobenou dvěma s dobou sekvencí agrese a tuto výslednou hodnotu pak vynásobíme koeficientem intenzity, který je 1-3 v závislosti na intenzitě zobrazovaného násilí.⁵³

3. 2 Vliv násilí na televizního diváka

Míra násilí v televizních pořadech může ovlivňovat negativně lidské chování, ale nejen více a častěji zobrazované násilí přináší větší rizika, jak se vědci dříve domnívali. Protože se televiznímu násilí věnuje celá řada publikací a je zkoumáno z mnoha pohledů, uvedla bych ráda pro přehlednost modely, které se týkají vlivu násilí na televizního diváka a souvisí s jeho pasivní nebo aktivní úlohou v tomto procesu. V minulosti vědci zkoumali hlavně samotný vliv televizního násilí na diváka, přičemž divák byl vnímán pouze jako pasivní složka procesu. Později byly do procesu začleněny osobnostní dispozice jedince a vliv prostředí, ale stále jde o statický model, který předpokládal, že na zobrazované podněty reagují všichni stejným způsobem. V současnosti se předpokládá, že televizní divák není pouhým pasivním příjemcem televizních obsahů a mezi ostatní faktory jsou zahrnovány i kognitivní predispozice a emocionální prožívání. Zastánci tohoto přístupu jsou Sander a Groebel, přičemž švédského vědce Ingo Sandera považujeme za zakladatele. Model se nazývá dynamicko – interakční a vychází z toho, že účinky televizního násilí nemůžeme zkoumat bez zjištění toho, jak lidé vnímají. Na někoho nemusí mít například viděné vliv, jiný ale po shlédnutí určitých scén zažívá pocity úzkosti. Součástí teorie jsou tři základní pojmy. Prvním je interakce, která v sobě zahrnuje příčinu a následek, které nelze zkoumat odděleně. Druhým pojmem je dynamika, která zahrnuje jednotlivé proměnné, které vytváří měnící se celek různých prvků působení - individuální způsob vnímání násilí, obsahové proměnné (kontextové faktory), emocionální proměnné, proměnné kognitivní percepce, osobnostní dispozice a demografické znaky - vytvářejí měnící se celek různých prvků působení. Posledním prvkem teorie je systematizace, jejímž

⁵³ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 47

smyslem je zkoumání problému jako celku, a ne pouze jako součtu jeho částí. Za výsledný efekt, jak bude scéna působit, může tedy souhra faktorů, a ne jen prezentované násilí.⁵⁴

Jiří Vlastník popisuje pět efektů, které vyplývají ze sledování násilných pořadů. Jde o efekt agresora, efekt oběti, efekt desenzitizace, efekt vzdělávání a efekt zesílení. Efekt agresora v sobě zahrnuje zvýšenou míru agrese, odstranění zábran, inspiraci a napodobování. Ihned po shlédnutí pořadu se mohou objevit tendence jednat agresivně. Čas strávený u televize se rovná pozdějšímu páchání trestných činů.⁵⁵ Například v roce 2003 zjistili vědci z Michiganské univerzity, že muži, kteří v dětství shlédli hodně pořadů obsahujících násilí, měli více záznamů v rejstříku trestů než muži, kteří tyto pořady nesledovali. Při vyzpovídání jejich manželek vyšlo také najevo, že je muži více fyzicky napadali. Obdobné je to u žen, které sledovaly v dětství stejný typ pořadů (častější zápis v rejstříku trestů, vrhání předmětů po partnerech)⁵⁶ Násilí v televizi odstraňuje zábrany vůči zlu, které má člověk zakódovány v sobě. Někdy může násilí v televizi poskytovat inspiraci a vést k napodobování. Někteří zločinci přiznali, že napodobovali násilnou scénu z nějakého filmu. Nelze ale určit, jestli byla televize přímo příčinou nebo by byl trestný čin spáchán i tak a jedinci se jen inspirovali, jak jej spáchat. Efekt oběti souvisí se silným pocitem, že se věci, které v televizi vidím, mohou stát i mně. Zvláště děti se pak stávají ustrašenými. Efekt desenzibilace znamená, že se vytváří neschopnost reagovat na násilí v běžném životě. Nadměrným sledováním televize si lidé na násilí zvyknou. Dalším negativním efektem, který vyplývá ze sledování násilných pořadů je efekt vzdělávání. Jde o to, že televize vychovává k násilí, které je v ní prezentováno jako něco normálního, co patří k životu, často hrdinského či zábavného nebo obojí. Ukazuje například, že špatného člověka můžeme zabít nebo není zlo vůbec potrestáno. Pátý efekt zesílení souvisí se skutečným násilím a ostatními médii. Konkrétně videohry, válečné hry a zbraně na hraní, heavy metal a rapová hudba, násilí na internetu atd. mohou působit jako „zesilovači“ televizního násilí.⁵⁷

Násilí se nemůžeme jen tak vyhnout, protože je součástí našeho života. Důležitou roli hraje způsob a druh zobrazování násilí v televizi. Pokud jde o děti mělo by být

⁵⁴ Srov. MESÁROŠOVÁ, B., POLÁČKOVÁ, L. Úloha kontextových faktorov pri sledovaní televíznych programov s násilnou tematikou. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 59 - 61

⁵⁵ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 67

⁵⁶ Srov. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003, s. 101 - 102

⁵⁷ Srov. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005, s. 71 - 79

zobrazováno přiměřeně jejich věku, bez zbytečné agresivity. To znamená tak, aby je netraumatizovalo. Přiměřenost zobrazovaného násilí souvisí s pojmem kontextové faktory, které představují stupeň reálnosti ztvárnění násilného činu, zlehčení násilí použitím humoru, fyzické násilí, psychologické násilí, stupeň úmyslu, stupeň společenské a psychologické legitimizace spáchání násilného činu a stupeň jednoznačnosti ztvárnění násilného činu.

I Bushman a Huesmann poznamenávají, že je v médiích příliš násilí, mnohem více než v reálném životě, a pokud mají děti možnost dívat se na kabelovou televizi nebo video je množství násilí, které v televizi vidí, ještě vyšší. Přesto tvrdí, že spíše než toto množství, jsou důležité hlavně způsob a druh zobrazovaného násilí v televizních pořadech. Násilí bývá v televizi idealizováno nebo zlehčováno, je pácháno kladnými hrdiny nebo nepotrestanými zápornými postavami, pachatelé násilných trestných činů nemají výčitky svědomí, násilí končí často smrtí oběti. Výjimkou není ani humorné ztvárnění nebo zobrazování obětí, které netrpí.⁵⁸

Barbara Wilsonová a její kolegové z Kalifornské Univerzity provedli výzkum kontextových faktorů programů, scén a interakcí televizního vysílání. Určily jedenáct kontextových faktorů (atraktivitu násilníka a oběti, ospravedlněné a neospravedlněné násilí, přítomnost zbraní, rozsah/grafika zobrazeného násilí, odměna či trest za násilí, zobrazení bolesti a zranění, násilí spojené s humorem), které mají vliv na to, jak budou diváci reagovat na zobrazované násilí, a braly v potaz jeho tři možné účinky, naučenou agresivitu, strach, necitlivost. Výzkum ukázal, že možnost nápodoby násilí je vyšší, jestliže se divák s televizním násilníkem ztotožňuje, chtěl by být také takový. Pokud je divákovi sympatická oběť násilí, je možné, že bude pociťovat strach nebo úzkost. Ospravedlněné násilí (sebeobrana nebo ochrana jiné osoby) může vést také k nápodobě. Opačně tomu bude v případě odsouzení násilí. Zbraně jako nůž nebo pistole mohou zvyšovat agresivitu tím, že vyvolávají vzpomínky na násilí. Všechny tři účinky násilí, nápodobu, strach i necitlivost, může zvýšit velké množství nebo častost násilí. Čím je scéna realističtější, tím pravděpodobnější je hrozba nápodoby nebo strachu. Ty vyvolává i odměněné nebo nepotrestané násilí. Naopak zranění nebo bolest může mít vliv na snižování nápodoby a ukázky lidských zranění a utrpení mohou v divácích vyvolávat soucit, protože připomínají sociální normy, které jsou proti násilí. Posledním ze zkoumaných faktorů je násilí v

⁵⁸ Srov. BUSHMAN, B. J., HUESMANN, L. R. *Effects of Televised Violence on Aggression* in SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of children and the media*. 2001, s. 227 - 228

kombinaci s humorem.⁵⁹

4 Mediální výchova

Mediální výchova je novým způsobem vzdělávání, který se liší od tradičních metod vyučování. Nevede žáky k neustálému učení se nazpaměť, ale učí je kriticky myslet, vybírat a hodnotit velké množství informací, které získávají z médií. Děti považují informace získané z médií za významnější, protože je mohou ihned využít. Proto se škola musí přizpůsobit prostředí, ve kterém média zaujímají významnou roli. Je důležité si uvědomit, že děti přicházející do škol, mají o světě již spoustu informací. Na to je třeba navázat.⁶⁰

4.1 Vývoj mediální výchovy

Již Platon ve svém díle *Republika* upozorňuje na možný vliv divadla na mladé lidi. Jan Ámos Komenský požadoval, aby byly noviny zařazeny do výuky. Komenskému šlo sice hlavně o použití novin jako zdroje aktuálních informací, ale byl zároveň první, kdo se pokusil vyložit, jak média působí ve společnosti. V pravém slova smyslu je mediální výchova, jak ji chápeme dnes, otázkou až dvacátého století. Z počátku šlo, stejně jako u Komenského, o noviny jako zdroj informací, ale po první světové válce, hlavně v Německu, se objevují snahy o popis mediální produkce a její následné zařazení do všeobecného vzdělávání. Po druhé světové válce byla mediální výchova v Německu součástí vyučování mateřského jazyka, šlo o tzv. „kritické čtení novin“. Na rozvoj mediální výchovy měla vliv komercializace médií (hlavně televize) v padesátých a šedesátých letech dvacátého století. Rodiče dětí trvali, aby výuka reagovala na současné dění, protože se ukázalo, že dětem dělá problémy rozlišit zpravodajství od reklamy a veškerým sdělením přikládají stejnou důležitost. Rozvoj mediální výchovy v Evropě (hlavně Velká Británie a Skandinávské země) postupoval pomalu (kromě Německa). Komercializace zde byla slabší v důsledku převahy veřejnoprávních médií, a to až do osmdesátých let.⁶¹

⁵⁹ Srov. MESÁROŠOVÁ, B., POLÁČKOVÁ, L. Úloha kontextových faktorov pri sledovaní televíznych programov s násilnou tematikou. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 59 - 64

⁶⁰ Srov. Mediální výchova a mediální gramotnost. In *Tolerance a mediální gramotnost v multikulturním prostredí*, Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, s. 51

⁶¹ Srov. MIČIENKA, M., JIRÁK, J. a kol. *Základy mediální výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 9 - 10

4.2 Obsah a cíle mediální výchovy

Obsahem mediální výchovy jsou poznatky a dovednosti, které se týkají médií, sdělovaných obsahů a příjemců těchto obsahů:

- média

Nejprve je nutné chápat média jako výrobní a společenské organizace. Média se snaží o co nejlepší využití svých nákladů, mají svou hierarchii, určité stereotypní postupy, historii a jsou v kontaktu s dalšími institucemi.

- obsahy

Mediální obsahy mají svá pravidla a cíl (komunikační záměr). Nejde jen o zprostředkovanou informaci. Mezi schopnosti mediální gramotnosti patří kritický odstup, který nám umožňuje vyhnout se škodlivému vlivu médií. S nadhledem by se měla brát reklama, která se nás snaží ovlivnit nebo pořady, které říkají, jak žít. Špatný vliv mohou mít také pořady s násilnou nebo pornografickou tematikou. Uvědomit si, jak veškeré obsahy fungují a nenechat se jimi zcela ovlivnit je cílem mediální výchovy.

- publikum a účinky

Publikem jsou příjemci médií, kteří přijímají mediální sdělení a dále je zpracovávají. Média ovlivňují názory, chování a city těchto příjemců.⁶²

Hlavním cílem mediální výchovy je zvyšování mediální gramotnosti. Mediální gramotnost tvoří poznatky a dovednosti, které nám pomáhají nahlížet na média kriticky, což je důležité proto, abychom si od nich udrželi odstup a nenechali se zbytečně ovlivňovat. Je to schopnost využívat média ke svému prospěchu – aktivní naplnění volného času, kvalitní informace a zábava. Jedinec by měl umět kontrolovat vlastní využívání médií. Jedná se prakticky o vědomosti, jak fungují média (vliv vlastníků, výrobní postupy), jakou roli plní ve společnosti (politická, vliv na životní styl) a jaké produkty média nabízejí (zjednodušení, žánry, stereotypizace).⁶³

Mediální gramotnost je kompetence, kterou můžeme považovat za jednu z podmínek zdařilé socializace každého člověka. Správné pochopení, zpracování a zhodnocení informací přicházejících z médií je považováno za důležitou schopnost,

⁶² Srov. JIRÁK, J. Základní půdorys mediální gramotnosti. In HRACHOVCOVÁ, M., STANĚK, A. *Občanská výchova v globalizující se společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 72 - 76

⁶³ Srov. MIČIENKA, M., JIRÁK, J. a kol. *Základy mediální výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 9

kteřou by měl mít kařdý člověk. Informace získávané z médií jsou různorodé, a proto zapojení do mediální komunikace není snadné. Mediální gramotnosti je třeba se učit.⁶⁴ V rámci ní je třeba chápat základní principy a držet se jich. Jsou to:

- mediální obsahy jsou konstrukce, ne odraz reality
- sdělení médií jsou zjednodušena a kařdé má určitý cíl
- aktivní přístup, nebýt nekritickými příjemci mediálních sdělení
- média jsou součástí veřejného života, který pomáhají utvářet, stejně jako životní styl
- účely mediálních sdělení nemusí být hned zřejmé
- ověřovat informace z médií
- vyplňují náš volný čas
- v médiích se objevují různé typy obsahů, které se často opakují
- média jsou výrobní a společenské organizace.⁶⁵

4. 3 Mediální výchova a Rámcový vzdělávací program pro ZŠ

Mediální výchova je součástí tzv. Rámcového vzdělávacího programu. Podle něj školy tvoří tzv. Školní vzdělávací programy, jejichž součástí musí být i mediální výchova. Mediální výchova je začleněna v Rámcových vzdělávacích programech pro základní školu jako jedno z průřezových témat. Mezi ostatní pak patří: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova a Environmentální výchova. Rámcové vzdělávací programy popisují, na jaké oblasti znalostí a dovedností by se měla mediální výchova zaměřovat. Jde o kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, interpretaci vztahu mediálních sdělení a reality, stavbu mediálních sdělení, vnímání autora mediálních sdělení, fungování a vliv médií ve společnosti. Existují dva způsoby učení se médiím, záleží na tom, zda se zaměřujeme na znalostní, tedy kritickou, stránku mediální výchovy nebo tu dovednostní. Kritický rozbor mediálních sdělení je typičtější pro Evropu. Mediální výchova může také probíhat formou learning by doing, nebo-li děláni médií, kdy důležitou složkou je složka dovednostní. Žáci se učí vytvářet mediální sdělení, učí se spolupracovat.

⁶⁴ Srov. JIRÁK, J. Základní půdorys mediální gramotnosti. In HRACHOVCOVÁ, M., STANĚK, A. *Občanská výchova v globalizující se společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 71

⁶⁵ Srov. JIRÁK, J. Základní půdorys mediální gramotnosti. In HRACHOVCOVÁ, M., STANĚK, A. *Občanská výchova v globalizující se společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s. 76 - 77

Tento způsob je charakteristický pro americké školství. Čas na výuku mediální výchovy není přesně stanoven. Záleží na tom, jakým způsobem se bude na každé škole realizovat. Škola může mediální výchovu začlenit jako samostatný předmět, součást jiného předmětu (nejčastěji český jazyk, hudební výchova, dějepis, občanská výchova) nebo může probíhat projektovou formou. Záleží na každé škole, jakým způsobem a kdy začlení mediální výchovu do svého Školského vzdělávacího programu.⁶⁶

Mediální výchovou lze účinně bojovat proti manipulaci, ale i ustáleným rasistickým názorům a ke zvyšování tolerance. Protože jsou média zaměřena na zisk, vybírají informace, které jim připadají zajímavé. Jde hlavně o informace, u nichž předpokládají zájem ze strany diváků. Výběr informací je tedy subjektivní. Dochází zde k manipulaci tím, že média zvyšují význam vybraných informací, přestože nemusí být vůbec významné. Mediální výchova by měla být účinným prostředkem proti manipulativním technikám médií, mezi které patří, kromě výběru informací, také řazení témat, úvod mediálního sdělení, opakování informací, znečitlivění a další. Například dítě si myslí, že stejné množství násilí, které vidí na televizní obrazovce, je i ve skutečném životě. To u něj může vést k citové otupělosti, přehnané úzkostlivosti nebo napodobování násilí.⁶⁷

Jakákoliv nenávisť, agrese nebo násilí bývají často zaměřeny proti příslušníkům menšin. Mediální výchova může pomoci překonávat stereotypy, které ve společnosti převládají a napomáhat tak zvyšování tolerance. Negativní postoje jsou často výsledkem neznalosti. Média by měla více informovat o jednotlivých kulturách, zařazovat do vysílání pořady, které referují o základních lidských právech a svobodách, toleranci a bojovat tak proti rasismu.⁶⁸

Například na ZŠ Mendelova v Karviné - Hranicích již od roku 1999 probíhají projektové dny „Napříč školou“, při kterých se střetnou žáci různých tříd a učí se spolupracovat. Jde o reálnější prostředí. Ve skutečném životě spolu musí také vycházet lidé různých schopností a různého věku. Děti si uvědomují zvláštnosti ostatních a učí se je chápat, což se jeví jako vhodný způsob boje proti předsudkům.⁶⁹

⁶⁶ Srov. NIKLESOVÁ, E. *Teorie a východiska současné mediální výchovy*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007, s. 21 - 22

⁶⁷ Srov. VERNER, P. *Mediální výchova: Průřezové téma*. Praha: SPL – Práce, 2007, s. 74 - 77

⁶⁸ Srov. Mediální výchova a mediální gramotnost. In *Tolerance a mediální gramotnost v multikulturním prostředí*, Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008, s. 54

⁶⁹ WOJNAR, P. Když mediální výchova smazává rozdíly mezi ročníky. *Učitel'ské noviny*. 2009, č. 2, s. 18 - 19

Závěr

Televize je vynález, bez kterého si většina z nás ani neumí svůj volný čas představit - snad den, dva, týden. Přináší užitečné i neužitečné informace, nabízí hodnoty, se kterými se můžeme identifikovat, můžeme u ní relaxovat, i když někdo namítne, že se u televize relaxovat nedá. Ať už jsme zastánci nebo odpůrci televize, jako například Jerry Mander, je jisté, že televize změnila naše prostředí, a její vliv na televizního diváka je zájmem odborníků různých vědních oborů. Odborníci se ve svých názorech ale ne vždy shodují.

Všeobecně je televize považována za jednoho ze socializačních faktorů. Člověk se začleňuje složitým procesem socializace do společnosti. Televize může poskytovat vhodné, ale i nevhodné vzory nápodoby. Přestože se jedná o proces celoživotní, největší význam má v období dětství. Stejně tak televizní účinky působí silněji na děti, které nemají ještě tolik životních zkušeností jako dospělí. Dětské vnímání reality a porozumění televiznímu vysílání se od dospělého značně liší. Pro děti je televizní realita často realitou skutečnou. Přestože není televize, potažmo všechna média, jediným faktorem ovlivňujícím děti, je faktorem významným. Stále patří mezi oblíbené prostředky trávení volného času a poskytuje témata k rozhovorům a inspiraci k hrám. Někdy ale televize poskytuje nevhodné podněty v podobě agrese a násilí. Vliv televizního násilí na psychiku dítěte je dnes považován za prokázaný. Děti po shlédnutí agresivních scén mohou trpět pocitem úzkosti a strachu. Přitom větším problémem je ztvárnění násilí v televizi než jeho množství.

Vše, co děláme, nás nějakým způsobem ovlivňuje, nelze si tedy myslet, že sledování televize nebude, a to hlavně děti, které nemají tolik zkušeností jako dospělí a jejich psychické funkce nejsou ještě plně vyvinuté. Ať už je působením ostatních faktorů (rodina, škola, osobnostní vývoj atd.) její negativní vliv na děti jakýkoliv (může být menší či větší), můžeme se jej snažit, co nejvíce eliminovat. Mediální výchova se jeví, nejen jako účinný prostředek k minimalizaci negativních televizních vlivů a maximalizaci pozitivních, ale i jako vhodný prostředek, jak učit děti spolupracovat a tolerovat jeden druhého.

V bakalářské práci jsem se pokusila podat ucelený přehled o problematice věnující se vlivu televize na děti. Přesto, že se jedná o stále poměrně aktuální téma, s ohledem na rozvoj nových médií, dařilo se k dané problematice v mnoha případech najít pouze omezené množství informací. Závěrem lze konstatovat, že je toto téma zajímavé a svým rozsahem by si zasloužilo dalšího podrobnějšího výzkumu.

Seznam literatury a elektronických zdrojů

1. BUERMANN, U. *Jak (pře)žít s médii*. 1. vyd. Hranice: Fabula, 2009. ISBN 978-80-86600-58-1
2. JIRÁK, J. Základní půdorys mediální gramotnosti. In HRACHOVCOVÁ, M. - STANĚK, A. *Občanská výchova v globalizující se společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-2440-475-3
3. KOLÁŘ, P. *Socializační role masmédií u dětí mládeže. Negativní prvky ve vysílání (drogy, násilí). Děti a reklama*. [online] 1997 [cit. 2010-07-24]. URL: <<http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE/PI-5-101.DOC>>
4. KRAUS, W. *Televize – nový kontinent. Kultura nebo chaos?* Praha: Čs. Televize, 1991. ISBN 80-85005-02-6
5. MANDER, J. *Čtyři důvody pro zrušení televize*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-063-5
6. MESÁROŠOVÁ, B., POLÁČKOVÁ, L. Úloha kontextových faktorů při sledování televizních programů s násilnou tematikou. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 2005, roč. 40, č. 1, ISSN 0555-5574
7. MEYROWITZ, J. *Všude a nikde. Vliv elektronických médií na sociální chování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0905-3
8. MIČIENKA, M., JIRÁK, J. a kol. *Základy mediální výchovy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-315-4
9. MUSIL, J. *Elektronická média v informační společnosti*. Praha: Votobia, 2003. ISBN 80-7220-157-3
10. NIKLESOVÁ, E. *Teorie a východiska současné mediální výchovy*. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-7040-995-4
11. ROGGE, J. U. *Dětské strachy a úzkosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-237-8
12. ŘÍČAN, P., PITARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku - jak vést děti k rozumnému užívání médií*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-084-7
13. SINGER, D. G., SINGER, J. L. *Handbook of Children and the Media*. 2001. ISBN 0-7619-1955-4

14. ŠEĎOVÁ, K. *Děti a rodiče před televizí: rodinná socializace dětského televizního diváctví*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-149-2
15. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-317-2
16. VERNER, P. *Mediální výchova: Průřezové téma*. 1. vyd. Praha: SPL – Práce, 2007. ISBN 978-80-7361-042-5
17. VLASTNÍK, J. *Televizní násilí a zákon. Vliv televizního násilí na kriminalitu dětí a mládeže a jeho zákonná úprava*. Olomouc: Votobia, 2005. ISBN 80-7220-245-6
18. Mediální výchova a mediální gramotnost. In *Tolerance a mediální gramotnost multikulturním prostředí*, Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7290-359-7
19. WOJNAR, P. Když mediální výchova smazává rozdíly mezi ročníky. *Učitelské noviny*. 2009, č. 2, s. 18 - 19